

Spotkania archiwistów zakładowych krakowskich instytutów Polskiej Akademii Nauk

Inicjatywa spotkań w archiwach zakładowych Instytutów Polskiej Akademii Nauk, których siedziby znajdują się na terenie działalności Oddziału PAN w Krakowie, została podjęta w czasie spotkania w Archiwum Nauki PAN i PAU w październiku 2012 r. Celem tych spotkań jest wyrażona przez wszystkich archiwistów zakładowych chęć poznania zasobów archiwalnych i zbiorów naukowych przez nich gromadzonych oraz wzajemna wymiana doświadczeń i dyskusja nad pojawiającymi się problemami.

Na łamach 21 tomu „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego” opublikowano relację ze spotkania archiwistów zakładowych w Instytucie Botaniki PAN w październiku 2014 r. Natomiast w 22 tomie „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego” została zamieszczona informacja o kolejnym spotkaniu archiwistów zakładowych w Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w dniu 12 października 2015 r. autorstwa archiwisty zakładowego Beaty Babicz, dr. hab. Piotra Hubali i dr. Daniela Kubisza, pracowników naukowych Instytutu. Tym razem oddajemy do rąk czytelników tekst opracowany przez Donatę Wurst i Szymona Seweryna, pracowników Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie.

*Rita Majkowska
Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie*

„Zbiory archiwalne, proces digitalizacji materiałów i dokumentów z zakresu językoznawstwa na przykładzie Archiwum Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk”. Spotkanie archiwistów zakładowych instytutów Polskiej Akademii Nauk w dniu 11 października 2016 r.

Podtrzymując tradycję cyklicznych spotkań krakowskich archiwistów zakładowych instytutów Polskiej Akademii Nauk, dnia 11 października 2016 r. w Instytucie Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (IJP PAN) odbyło się kolejne spotkanie¹, które tym razem, ze względu na specyfikę prac naukowych jednostki współorganizatora, zostało oparte o prezentację szeroko rozumianych zbiorów archiwalnych z zakresu językoznawstwa i ich digitalizacji.

Gospodarzami tegorocznego spotkania byli: dr hab. Maciej Eder (dyrektor IJP PAN), mgr Szymon Seweryn (zastępca dyrektora IJP PAN) i mgr Donata Wurst (archiwista zakła-

¹ <https://ijp.pan.pl/pl/aktualnosci/659-spotkanie-archiwistow> (odczyt: 14.12.2017).

dowy IJP PAN). W spotkaniu uczestniczył przedstawiciel Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie mgr Ewa Dziurzyńska oraz przedstawiciele kilkunastu Instytutów.

Spotkanie otworzył dyrektor Instytutu dr hab. Maciej Eder, witając wszystkich uczestników i przedstawiając prezentację dotyczącą historii Instytutu oraz badań w nim prowadzonych, m.in. z zakresu prac nad archiwalnymi materiałami z dziedziny języka staropolskiego. Zaznaczyć należy, że formalnie Instytut jako jednostka PAN powstał 1 października 1973 r. i skupił w swoim gronie polonistów zajmujących się dialektologią, onomastyką, historią i gramatyką opisową języka polskiego, nowym polskim słownictwem oraz zjawiskami związanymi z rozwojem współczesnej polszczyzny. Byli to naukowcy z już istniejących w ramach Akademii jednostek językoznawstwa polonistycznego, a mianowicie krakowskiego Zakładu Języka Polskiego, warszawskiego Zakładu Językoznawstwa oraz poznańskiej Pracowni Językoznawstwa Stosowanego². Obecnie w ramach Instytutu funkcjonuje dziewięć pracowni naukowych (Dialektologii Polskiej, Etymologii i Geolingwistyki, Historii Języka Polskiego XVII i XVIII w., Języka Staropolskiego, Łaciny Średniowiecznej, Metodologiczna, Onomastyki, Polszczyzny Kresowej, Wielkiego Słownika Języka Polskiego) – mających swoje siedziby w Krakowie i w Warszawie oraz biblioteka, archiwum, pracownia digitalizacyjna i księgarnia. W ramach swojej działalności Instytut prowadzi: Językoznawcze Studia Doktoranckie oraz organizuje różnego rodzaju cykliczne spotkania naukowe, m.in. „Lunche z humanistyką cyfrową”, „Spotkania z gwarą”, „*Hortus Deliciarum*”, „Dialogi staropolskie” itp.

W Instytucie Języka Polskiego PAN zatrudnionych jest obecnie ponad 100 pracowników etatowych, w tym 10 profesorów tytułarnych i 15 doktorów habilitowanych, kilkudziesięciu kolejnych naukowców współpracuje z IJP PAN w ramach realizacji projektów naukowych, badawczych i badawczo-rozwojowych (grantowych). Na podstawie dokonywanych w ostatnich latach (w tym w 2017) ocen parametrycznych Instytut otrzymywał kategorię A i jest jedyną w Polsce placówką naukowo-badawczą zajmującą się językiem polskim we wszystkich jego aspektach i odmianach. Prowadzone badania polonistyczne obejmują w szczególności: budowę gramatyczną, historię języka polskiego, dialektologię, onomastykę, socjolingwistykę, teorię i metodologię językoznawstwa, leksykografię, językoznawstwo korpusowe oraz związki języka polskiego z innymi językami słowiańskimi i łaciną.

Kolejną prezentację w ramach opisywanego spotkania, pt. „Skąd wiesz, co ten wyraz znaczy? O pracy przy tworzeniu elektronicznych słowników języka polskiego”, przedstawiła dr Monika Biesaga, adiunkt w Pracowni Wielkiego Słownika Języka Polskiego. Podczas wystąpienia uczestnicy mogli zapoznać się m.in. z pracą współczesnego leksykografa oraz poznać tajniki powstawania Wielkiego Słownika Języka Polskiego PAN³, który tworzony jest całkowicie w wersji elektronicznej i jest swoistego rodzaju „nowoczesnym i współczesnym” zbiorem danych (także tych podlegających archiwizacji) wyłącznie znajdujących się na serwerach i nośnikach elektronicznych.

Podsumowaniem części ogólnej spotkania było wystąpienie pt. „Digitalizacja zbiorów IJP PAN jako przykład procesu archiwizacji dokumentów (zbiorów) naukowych – opis

² <https://ijp.pan.pl/pl/historia-instytutu> (odczyt: 14.12.2017).

³ <http://www.wsjp.pl/> (odczyt: 14.12.2017).

prac digitalizacyjnych, prezentacja materiałów, napotkane problemy, wyzwania na przyszłość”, przedstawione przez mgr. Szymona Seweryna, dyrektora ds. administracyjnych. W trakcie prezentacji uczestnicy spotkania zostali zapoznani z pracami digitalizacyjnymi prowadzonymi w Instytucie w latach 2011–2014 w ramach realizacji projektu finansowanego z unijnego Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka pt. Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych (POIG RCIN)⁴. Instytut Języka Polskiego PAN był jednym z najaktywniejszych konsorcjantów⁵ i zarazem finansowo największych beneficjentów tego projektu. Sz. Seweryn, będący jednocześnie menagerem tego projektu w IJP PAN, w kolejnych częściach wystąpienia przedstawił m.in. kwestie związane z: ogólnymi założeniami projektu; powstaniem i organizacją pracy w pracowni digitalizacyjnej; digitalizacją, a zarazem „poprawną” archiwizacją zbiorów; napotkanymi problemami; promocją projektu (m.in. wizytą i wystąpieniami w Bibliotece Kongresu USA w Waszyngtonie) i planami na przyszłość. Podsumowując realizację prac, stwierdził: „...prace nad projektem, ich wynik przerósł nasze najśmielsze oczekiwania i plany. Zgodnie z początkowym założeniem, mieliśmy bowiem opublikować 3 350 publikacji, ostatecznie w instytutowej bazie RCIN znalazły się aż 6 882 pozycje, co poczytujemy sobie za wielki sukces. Stworzenie tak bogatego zbioru publikacji wymagało zeskanowania ponad 10 milionów stron (10 374 855), każda z nich poddana została procesowi przygotowawczemu, konwersji oraz weryfikacji. W tak szerokie spektrum prac zaangażowanych było w Instytucie ponad 100 osób, w skład zespołu weszli zarówno doświadczeni pracownicy naukowcy, jak i studenci oraz pasjonaci zagadnień związanych z językoznawstwem polonistycznym oraz nowoczesnymi technologiami. Warto zauważyć, iż wśród materiałów przygotowanych oraz opublikowanych przez nasz zespół znajduje się również pokaźny zbiór materiałów dźwiękowych, na który składa się 1 356 plików...”.

Szczegółowe informacje dotyczące realizacji projektu w IJP PAN wraz z galeriami zdjęć znajdziemy na stronie internetowej: <https://rcin.ijp.pan.pl/>.

Wystąpienie dotyczące digitalizacji zakończyło pierwszą, ogólną część posiedzenia odbywającego się w sali konferencyjnej Instytutu. W przerwie uczestnicy spotkania w rozmowach kulturalnych mogli omówić bieżące kwestie związane z problemami i wyzwaniami współczesnej archiwistyki. Był to także czas na wymianę doświadczeń, nawiązanie nowych bezpośrednich kontaktów i znajomości pomiędzy osobami zajmującymi się archiwami.

Po przerwie organizatorzy spotkania pod przewodnictwem mgr Donaty Wurst, archiwisty IJP PAN, zaprosili szanownych gości do wybranych pracowni naukowych IJP PAN.

W pierwszej kolejności goście zawitali do Pracowni Dialektologii Polskiej, gdzie prof. dr hab. Anna Tyrpa oraz dr hab. Barbara Grabka, prof. IJP PAN przedstawiły dzieje krakowskiej Pracowni Słownika Gwar Polskich, omówiły prowadzone badania indywidualne oraz prace zespołowe, a także zaprezentowały unikatową kartotekę *Słownika gwar polskich*⁶, która zawiera ok. 2 i pół miliona fiszek, alfabetycznie ułożonych w drewnianych skrzynkach i dokumentuje ok. 240 tysięcy haseł. Najcenniejsze wśród zbiorów są fiszki rękopiśmienne (tak zwyczajowo nazywane są przez leksykografów kartki o formacie A8),

⁴ <http://rcin.org.pl/dlibra/> (odczyt: 14.12.2017).

⁵ Projekt POIG RCIN realizowany przez 16 Instytutów pod przewodnictwem lidera Muzeum i Instytut Zoologii PAN.

⁶ *Słownik gwar polskich*, red. Mieczysław Karaś, t. 1, Wrocław 1977 oraz kolejne tomy.

na których znalazły się zapisy sporządzone na podstawie terenowych badań dialektologicznych, prowadzonych w różnych regionach Polski przez samego profesora Kazimierza Nitscha. Fiszki rękopiśmienne dokumentują: definicję wyrazu hasłowego (nierazko wraz z odręcznym rysunkiem desygnatu), lokalizację geograficzną (nazwa wsi i powiatu), podpis eksploratora (czasem bardzo cenny ze względu na dzisiejszą jego pozycję i dorobek naukowy) oraz fragment tekstu gwarowego (poświadczającego użycie wyrazu) otrzymanego w danej wsi z ust informatora i/lub informację gramatyczną, czy też porównawczą (np. odniesienie do innych wyrazów oraz gwar). Kartoteka *Słownika gwar polskich* jako prawdziwy skarb polskiej dialektologii przyciąga językoznawców z różnych ośrodków naukowych Polski i Europy⁷.

Następnie odwiedzono Pracownię Onomastyki, gdzie prof. dr hab. Barbara Czopek-Kopciuch wraz z dr hab. Halszką Górny, prof. IJP PAN oraz mgr. Pawłem Swobodą przedstawili krótką jej historię oraz zapoznali uczestników spotkania z prowadzonymi pracami zespołowymi i indywidualnymi poświęconymi polskim antroponimom, toponimom i hydronimom. Zaprezentowane zostały niektóre publikacje pracowni, m.in. *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*⁸, *słownik Nazwy miejscowe Polski*⁹, *słownik Antroponimii Polski od XVI do końca XVIII wieku*¹⁰. Przypomniano udział założycieli krakowskiej onomastyki (początkowo pod opieką PAU, a potem PAN) w powojennej Komisji Ustalania Nazw Miejscowości w początkach oficjalnego ustalania nazw miejscowości na Ziemiach Zachodnich po II wojnie światowej.

W każdej z odwiedzonych Pracowni goście zadawali liczne pytania związane z prezentowanymi zbiorami i prowadzonymi badaniami naukowymi.

Na zakończenie spotkania archiwistów w IJP PAN przewidziano zwiedzanie pomieszczeń Archiwum. Archiwum zakładowe zostało utworzone w 2009 r. jako odrębna jednostka w strukturze organizacyjnej Instytutu. W 2013 r. dzięki środkom pozyskanym z projektu „POIG Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych” zostało wyremontowane oraz wyposażone w nowy sprzęt. W wyniku przeprowadzonych prac powstały nowoczesne, spełniające wszelkie standardy bezpieczeństwa pomieszczenia, w których przechowywane są m.in. zdigitalizowane w ramach projektu kartoteki słownikowe. Nowe archiwum wyposażono m.in. w nowoczesne regały, system alarmowy, drzwi przeciwpożarowe, rolety zewnętrzne i sprzęt gaśniczy, przeprowadzono również modernizację instalacji oświetleniowo-elektrycznej.

Zasób Archiwum IJP PAN obejmuje materiały archiwalne (ok. 280,35 mb), w tym m.in. dokumentację posiedzeń Rady Naukowej Instytutu, dokumentację naukowo-badawczą i wydawniczą, dokumentację dotyczącą działalności statutowej, sprawozdawczości i współpracy z zagranicą oraz związaną z przewodami doktorskimi, postępowaniami habilitacyjnymi oraz postępowaniami o nadanie tytułu naukowego profesora. Największy zasób materiałów archiwalnych stanowią kartoteki fiszek słownikowych m.in. do *Słownika*

⁷ <https://ijp.pan.pl/struktura-organizacyjna/pracownia-dialektologii-polskiej> (odczyt: 14.12.2017).

⁸ *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, red. Aleksandra Cieślíkowa, Maria Malec, Kazimierz Rymut, t. 1, Kraków 1995 oraz kolejne tomy.

⁹ *Nazwy miejscowe Polski*, red. Kazimierz Rymut, t. 1, Kraków 1996 oraz kolejne tomy.

¹⁰ *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku*, red. Aleksandra Cieślíkowa, t. 1, Kraków 2007 oraz kolejne tomy.

*polszczyzny Jana Kochanowskiego*¹¹, *Słownika staropolskich nazw osobowych*¹², *Słownika polszczyzny XVI wieku*¹³, słownika *Nazw miejscowych Polski, Atlasu językowego Śląska*¹⁴ oraz artykuły hasłowe do *Słownika staropolskiego*¹⁵, monumentalnego słownika historycznego języka polskiego, obejmującego słownictwo czasów najstarszych po 1500 r.

Kolejną grupą materiałów jest dokumentacja niearchiwalna (ok. 11,75 mb), wśród której znajdują się m.in. dokumenty płacowo-kadrowe.

Do głównych zadań Archiwum należy: przyjmowanie dokumentacji spraw zakończonych z poszczególnych komórek organizacyjnych Instytutu, przechowywanie i zabezpieczanie przejętej dokumentacji wraz z prowadzeniem jej ewidencji oraz udostępnianie posiadanych materiałów. Nadzór nad działalnością Archiwum sprawują Archiwum Narodowe w Krakowie oraz Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie.

Podsumowanie spotkania wraz z możliwością pytań i krótkiej dyskusji odbyło się w sali konferencyjnej Instytutu.

Szymon Seweryn, Donata Wurst
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

¹¹ *Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, red. Marian Kucała, t. 1–5, Kraków 1994–2012.

¹² *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. Witold Taszycki, t. 1, Wrocław 1965 oraz kolejne tomy.

¹³ *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. Maria Renata Mayen, Franciszek Peplowski, t. 1, Wrocław 1966 oraz kolejne tomy.

¹⁴ *Atlas językowy Śląska*, red. Alfred Zaręba, t. 1, Kraków 1969 oraz kolejne tomy.

¹⁵ *Słownik staropolski*, red. Stanisław Urbańczyk, t. 1, Warszawa 1953 oraz kolejne tomy.